

Юрий Михайлович Орлов. – М., 1984. – 525 с.

16. Панюкова О. М. Педагогическое обеспечение подготовки студентов педколледжа к здоровьесберегающей деятельности : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Ольга Михайловна Панюкова. – Иркутск, 2006. – 186 с.

17. Рожнов Р. Преемственность формирования культуры здоровья учащихся в образовательной среде региона : коллективная монография / [Р. В. Рожнов, А. С. Мещеряков, О. Н. Логинов и др.] / под ред. Р. В. Рожнова. – Пенза : Информационно-издательский центр ПГУ, 2006. – 104, [2] с.

18. Южакова Е. Н. Применение здорового образа жизни через системный подход / Е. Н. Южакова, Л. Н. Засиднец, М. А. Бородович // Научно-методологические основы формирования физического и психического здоровья детей и молодежи : II Всерос. конф., 21–24 нояб. 2000 г. : материалы. – Екатеринбург : Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 2000. – С. 79.

Т. М. Миронюк

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ЗДОРОВЬЕ» В АСПЕКТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЯЗБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье раскрыта сущность понятия «здоровье» на основе теоретического обобщения научных исследований разных авторов. Подана обобщенная трактовка понятию «здоровье». Выделены его основные составляющие – физическая, духовная, психическая, моральная, поведенческая. Доказано, что состояние здоровья оценивается на трех уровнях: соматическом, социальном, личностном.

Ключевые слова: здоровье, здоровьесберегающая компетентность, физическое, духовное, психическое, нравственное здоровье, поведенческая составляющая здоровья.

T. Myronyuk

THE ESSENCE OF «HEALTH» CONCEPT IN THE ASPECT OF FORMING INTENDING TEACHER HEALTH PRESERVING COMPETENCE

The article reveals the essence of "health" concept based on theoretical synthesis of research by various authors. The generalized interpretation of "health" concept is pointed out. It highlights its main components – physical, emotional, mental, moral behavior. It is proved that health is estimated at three levels: physical, social, personal.

Key words: health, health preservation, competence, physical, spiritual, mental, moral health, behavioral health component.

УДК 37.015.31:502/504-047.22

Н. В. Баярко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

У статті окреслено різні методологічні підходи до визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутнього вчителя біології. Визначено такі умови формування екологічної компетентності, як: розвиток потреби особистості у формуванні екологічної компетентності шляхом підвищення екологічної грамотності; опора на життєвий і освітній досвід особистості та набуття нового досвіду у процесі практичної діяльності; забезпечення особистого включення особистості в еколого-освітню діяльність.

Ключові слова: екологічна компетентність, принципи, педагогічні умови, формування екологічної компетентності майбутнього вчителя біології.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Однією з основних причин глобальної екологічної кризи є прагнення людства до задоволення матеріальних потреб за рахунок економічного зростання, а отже, виснаження природних ресурсів. Можливі шляхи виходу із цієї кризи – розвиток екологічно безпечних технологій, а також створення ефективної системи неперервної екологічної освіти і виховання.

У «Концепції екологічної освіти в Україні» наголошується, що екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення. У даному документі значне місце відведено громадянській компоненті становлення системи екологічної освіти в державі. У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки вказується, що зміст і організація сучасної освіти недостатньо орієнтовані на формування у молоді життєво важливих компетентностей, активної їх соціалізації. В умовах модернізації освіти і загрози екологічної кризи особливо актуальним є набуття молоддю екологічної компетентності, яка є складовою життєвої компетентності [1, с. 29].

У цьому контексті важливим є визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Теоретичні засади екологічної компетентності розглядаються в працях Г. Галієвої, О. Герасимчук, С. Грищенко, О. Гуренкової, С. Левків, Я. Логвінової, Т. Лукашенко, Л. Лук'янової, Р. Мельниченко, Н. Овсянникової, І. Перфілової, І. Січко, О. Слатвінської, Т. Соколової, Н. Стрижак, В. Танської, В. Томак, А. Хрипунової, Н. Черновол, Ю. Шапран та ін.

Основні підходи до формування екологічної компетентності як складової професійної компетентності, принципи формування цієї складної, інтегративної якості особистості визначено у наукових дослідженнях О. Колонькової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Н. Олійник, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є узагальнення підходів різних науковців до визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутнього вчителя біології.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Компетентність розглядаємо як особистісну характеристику, що поєднує в собі знання, вміння, навички та ставлення, які дають змогу особистості виконувати ті чи інші функції, спрямовані на досягнення мети у конкретній діяльності.

Автори навчального посібника «Формування екологічної компетентності школярів», визначаючи компетентність як «... спроможність особистості кваліфіковано виконувати діяльність, завдання або роботу» (Міжнародний департамент стандартів); «...здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти, виконувати поставлені завдання» (Програма «DeSeCo»), стверджують, що єдиного, загальноприйнятого визначення сутності поняття «компетентність» немає; у переліку ключових компетентностей, як і у структурі поняття «життєва компетентність» екологічний аспект практично не представлений. Науковці наголошують, що задоволення практично всіх потреб залежить від можливостей і властивостей природи. Екологічні негаразди і проблеми, як і погіршення стану здоров'я людей внаслідок антропогенних змін довкілля, стали атрибутом сучасності. Беручи до уваги зазначене вище, вони стверджують, що виділення у структурі життєвої компетентності особистості екологічної складової диктується об'єктивною дійсністю [2, с. 5].

Погоджуємося з науковцями стосовно того, що формування екологічної компетентності громадян є одним з найголовніших завдань освіти сталого розвитку. Екологічна компетентність дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку [2, с. 6]. Отже, екологічна компетентність є визнаним у світі критерієм та інтегрованим показником якості екологічної освіти.

Екологічна компетентність як особистісна характеристика – це здатність особистості приймати рішення і діяти у життєвих ситуаціях так, щоб наносити довікільлю якомога меншої шкоди. Конкретизуючи екологічну компетентність, називають такі характеристики, як: здатність особистості приймати рішення і діяти так, щоб наносити довікільлю якомога меншої шкоди; прояв екологічної культури особистості у її «зоні відповідальності» («зоною відповідальності» є та частина довкілля, у якій кожна конкретна людина здійснює власну діяльність і тому може реально впливати на її стан); характеристику, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку; здатність особистості до ситуативної діяльності у побуті й

природному оточенні, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в уміння приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля; здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності; показник сформованості екологічної культури особистості [2, с. 8].

На думку О. Герасимчук, формування екологічної компетентності є багатоаспектним процесом, який характеризується єдністю принципів цілісного педагогічного процесу, а саме: загальнодидактичних – науковості, систематизації, неперервності, індивідуалізації та диференціації, проблемності, свідомості й активності студентів, взаємозв'язку теоретичних знань і практичної діяльності; специфічних – інтегративності, зворотного зв'язку, професійної спрямованості майбутнього фахівця; екологічної освіти – взаємозв'язаного розкриття глобальних, регіональних та локальних екологічних проблем, а також інтеграції природничо-наукових, соціально-економічних, правових аспектів екологічної взаємодії [3, с. 11–12].

Педагогічними умовами ефективного формування екологічної компетентності студентів, вважає Н. Олійник, є: розуміння цілісності навколишнього середовища, взаємовпливу і взаємозалежності розвитку його окремих складників; інтегрування процесів професійної, екологічної та загальнокультурної підготовки студентів; спрямованість навчального процесу на соціальний розвиток особистості; гуманізація навчального процесу, що сприяє виявленню активності всіх учасників, їхнього особистого включення у еколого-освітню діяльність; забезпечення можливості самореалізації студентів з урахуванням їхніх особистих здібностей та інтересів [4, с. 15].

Н. Немченко визначено педагогічні умови формування екологічного світогляду старшокласників: інтеграція та диференціація екологічної освіти з охопленням загальноосвітньої та спеціальної, змістової та процесуальної складових навчально-виховного процесу; впровадження особистісно орієнтованих технологій; організація системи екологічно орієнтованої науково-дослідницької діяльності старшокласників на засадах індивідуального та творчого підходів [5, с. 16].

До основних організаційно-педагогічних умов, які забезпечують якісний рівень екологічної культури студентів вищих технічних навчальних закладів, на думку Г. Глухової, належать: наявність обґрунтованої на технологічних засадах технології формування досліджуваного феномену; систематичний моніторинг рівнів вияву означеного особистісного новоутворення за розробленим у дисертації механізмом діагностики; використання потенційних можливостей усіх видів навчально-виховної діяльності та відповідний їх дидактико-методичний супровід; оптимальне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів екологічного виховання; забезпечення цілісності підструктур екологічної культури студентів у процесі її формування в єдиному режимі професійної підготовки спеціаліста; урахування комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на формування позитивних мотиваційно-екологічних установок на професійне самовдосконалення; відповідне кадрове забезпечення тощо [6, с. 18].

Формування екологічної компетентності учнів у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін на основі інформаційних технологій буде ефективним, як вважає Г. Галієва, якщо: навчання основам інформаційних технологій і іншим природничим дисциплінам здійснюється з урахуванням специфіки формування екологічної компетентності учнів; розроблена і впроваджена модель формування екологічної компетентності учнів на основі інформаційних технологій, що включає наступні компоненти: мета, завдання, принципи, зміст, педагогічні умови, організаційні форми, методи, засоби і результат; виявлено критерії і показники, що дозволяють простежити динаміку сформованості рівнів і результативність формування екологічної компетентності учнів на основі інформаційних технологій; визначені та науково обґрунтовані педагогічні умови, що підвищують ефективність формування екологічної компетентності учнів на основі інформаційних технологій (використання сучасних технологій навчання, залучення учнів до дослідницької діяльності екологічного спрямування із застосуванням комп'ютерної техніки, забезпечення етнопедагогізації процесу формування

екологічної компетентності учнів; здійснення індивідуального та диференційованого підходу; реалізація міждисциплінарної інтеграції; співпраця вчителів, батьків і педагогів) [7].

Визначено умови, що впливають на ефективність процесу формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя. З-поміж них Ю. Бойчук виокремлює опору на життєвий і освітній досвід студента та набуття нового досвіду у процесі практичної діяльності, створення сприятливого освітнього середовища, стимулювання студента до самоосвіти [8, с. 32].

Досліджено, що на формування екологічного світогляду майбутніх учителів впливають три групи умов, доводить С. Совгіра. Перша група – умови, які діють за межами вищого навчального закладу (потреби суспільства в збереженні навколишнього середовища, що пов'язані із сучасною екологічною ситуацією та потреба в гармонізації відносин майбутнього вчителя з природою, що викликана їх незадовільним станом; характер відносин майбутнього вчителя з навколишнім середовищем, який задовольняє зазначені потреби; вихідний рівень сформованості екологічного світогляду майбутнього вчителя; соціально-екологічний досвід людства). Друга група стосується формування екологічного світогляду в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі (підпорядкування мети формування екологічного світогляду майбутнього вчителя меті формування гармонійної особистості та педагога-професіонала; дотримання неперервності навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі в єдності навчання, виховання, наукової діяльності та природоохоронної роботи; наявність матеріально-технічної бази й рівня кваліфікації викладацького складу). Третя група умов визначається педагогічною взаємодією в системі «викладач – студент» (особистість викладача, особистість студента, педагогічний процес) [9, с. 18–19].

Ефективність процесу формування екологічної свідомості студентів забезпечується, на думку М. Хроленко, комплексом спеціально створених педагогічних умов: реалізація міждисциплінарного принципу інтеграції екологічних знань дисциплін загальнонаукового, гуманітарного, природничого та професійного циклів; використання системи навчально-екологічних задач і завдань; застосування партисипативних методів здійснення екологічної освіти студентів ВНЗ; уведення в навчальний процес вищої школи спецкурсу «Актуальні проблеми педагогічної екології» [10, с. 14].

Крім педагогічних умов формування екологічної компетентності особистості науковцями розроблено технології та методики формування означеної компетентності. Так, наприклад, сутність розробленої в дослідженні Г. Глухової технології формування екологічної культури студентів вищих технічних навчальних закладів полягає в забезпеченні планомірного поетапного впливу на свідомість та поведінку студентів з метою формування відповідних екологічно-моральних установок, понять, принципів, орієнтацій від цінностей споживання до цінності заощадження і цінності відновлення. Її структура включає: блок цілепокладання (мета й завдання), відповідним чином трансформований із нормативних державних стандартів вищої освіти; теоретико-методологічні концептуальні вихідні положення (закономірності, принципи, правила); змістово-процесуальний (навчальні дисципліни, спецкурси й факультативи, позааудиторна виховна робота, науково-дослідна студентська діяльність, різновиди практик, самоосвіта й самовиховання), процесуальний (методи, організаційні форми, засоби) блоки та механізми зворотного зв'язку (діагноз, прогноз, план, організація, моніторинг, корекція) [6, с. 11].

Н. Олійник розроблено методику формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій, в основу якої покладено інтегрування професійної, екологічної та загальноосвітньої підготовки студентів. Ефективності розробленої методики сприяє творче використання теорій продуктивного, проблемного та модульного навчання [4, с. 15].

Формування екологічної компетентності здійснюється у процесі реалізації екологічної освіти за рахунок екологізації змісту навчальних предметів, організації позакласної та позааудиторної роботи екологічного спрямування, використання інтерактивних технологій та інноваційних методик, а також різних форм та методів навчального процесу [11].

А. Хрипуною розроблено технологію формування екологічної компетентності майбутніх інженерів–фахівців цивільного захисту, яка включала: підготовку відповідного науково-методичного забезпечення процесу формування екологічної компетентності студентів; стимулювання позитивної мотивації набуття екологічної компетентності майбутніми фахівцями цивільного захисту; розвиток усіх компонентів екологічної компетентності через використання різноманітних форм і методів навчання (діалогових, проектних, тренінгових, тестових, ігрових та ін.), організацію спеціальної діяльності практично-екологічної спрямованості; аналіз й оцінку отриманих результатів з метою їх коригування [12, с. 14].

А. Хрипунова визначає такі етапи технології формування екологічної компетентності майбутніх інженерів: підготовчий (спрямований на створення відповідного науково-методичного забезпечення процесу формування екологічної компетентності студентів); мотиваційно-орієнтаційний (передбачає стимулювання позитивної мотивації набуття екологічної компетентності майбутніми фахівцями цивільного захисту); змістово-практичний (розвиток усіх компонентів екологічної компетентності, що вимагає застосування різноманітних форм і методів навчання – діалогових, проектних, тренінгових, тестових, ігрових та ін., орієнтованих на активізацію навчально-пізнавальних дій, розвиток самостійності, творчості студентів, на наближення екологічної підготовки до умов реальної професійної діяльності; організації спеціальної діяльності практично-екологічної спрямованості); аналітико-результативний (аналіз й оцінка отриманих результатів з метою їх коригування) [12, с. 8].

На основі аналізу психологічних, педагогічних досліджень науковців, аналізу результатів констатувального етапу експерименту, власного досвіду викладання можемо визначити, що формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи у процесі фахової підготовки буде ефективнішим за наступних організаційно-педагогічних умов: стимулювання потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів шляхом підвищення екологічної грамотності майбутніх педагогів; використання на заняттях з фахових дисциплін моделювання фрагментів професійно-педагогічної діяльності для забезпечення особистого включення студентів в еколого-освітню діяльність; умотивоване використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик (пропедевтичної, практики в середніх закладах освіти, практики з біологічних дисциплін, комплексної практики з біологічних дисциплін тощо).

Обґрунтуємо докладніше визначені педагогічні умови.

Стимулювання потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів шляхом підвищення екологічної грамотності майбутніх педагогів.

Роль потреби в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів у тому, полягає що вона спонукає майбутніх учителів біології до дії. За умови усвідомлення змісту цієї потреби і можливості її реалізації, вона набирає форму інтересу майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності школярів. Інтерес до екологічної компетентності обумовлює появу спонукальних дій, мотивів. Потреби майбутніх учителів біології – це нестача, в даному випадку, знань і умінь стосовно розвитку екологічної компетентності школярів, інтереси – це усвідомлені потреби, джерело діяльності, об'єктивна необхідність виконання певних функцій для задоволення потреб; мотиви – усвідомлені причини діяльності, спонукання майбутніх учителів до оволодіння відповідними методиками розвитку екологічної компетентності школярів.

Дослідження сутності екологічної компетентності показало, що стан готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи характеризується, насамперед, потребою в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів на основі переконаності в їхній значущості.

Одним з основних шляхів стимулювання потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів є цілеспрямоване моделювання ситуацій екологічної діяльності, що обумовлюють виникнення у студентів необхідності активного застосування знань, умінь та навичок розвитку екологічної компетентності школярів, реалізації професійно важливих для екологічної діяльності якостей. Важливим при цьому є підвищення

рівня екологічної грамотності студентів.

Екологічна грамотність передбачає розуміння природного світу, екосистем, актуальних проблем охорони довкілля, тобто здатність розуміти навколишній світ і пов'язані з ним проблеми. І лише чітке розуміння цих проблем й усвідомлення недостатності своїх знань, умінь, навичок для їхнього вирішення, а також розуміння необхідності розвитку екологічної компетентності школярів здатне стимулювати потреби студентів в оволодінні відповідними знаннями й методиками.

Отже, важливо у студентів сформувати мотиваційну основу майбутньої педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток екологічної компетентності учнів основної школи. Найкраще, на нашу думку, це здійснювати через систему бесід, дискусій, аналіз конкретних екологічних ситуацій тощо.

Використання на заняттях з фахових дисциплін моделювання фрагментів професійно-педагогічної діяльності для забезпечення особистого включення студентів в еколого-освітню діяльність.

Ця педагогічна умова логічно витікає з попередньої й тісно з нею пов'язана. Використання на заняттях з фахових дисциплін моделювання фрагментів професійно-педагогічної діяльності не лише забезпечує особисте включення студентів в еколого-освітню діяльність, а й здатне до стимулювання потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів, якщо студенти усвідомлюватимуть нестачу відповідних знань, умінь і навичок.

Для забезпечення особистого включення майбутніх учителів біології в еколого-освітню діяльність доцільним, на нашу думку, є створення проміжної ланки між навчальною і професійною видами діяльності – квазіпрофесійної, тобто такої діяльності студента, яка є навчальною за своєю формою і професійною за змістом. Вона передбачає трансформацію змісту і форм навчальної діяльності в адекватні їм гранично узагальнені зміст і форми професійної діяльності [5].

Вважаємо, що забезпечити особисте включення майбутніх учителів біології в еколого-освітню діяльність допомагають методи активного навчання.

Все більшої уваги приділяється нині використанню методів активного навчання, що сприяє кращому розвитку розумової та практичної діяльності. До активних методів навчання студентів належать семінари-дискусії, виробничі ситуації, проблемні завдання, дослідницькі роботи, екскурсії, методи моделювання та інші. Активні методи навчання сприяють формуванню екологічної компетентності студентів у процесі технологічних практик, оскільки вони сприяють: розвитку ціннісних орієнтацій студентів; цілісному розвитку особистості студентів; становленню суб'єктної позиції особистості студента та створенню можливості для розвитку його творчого потенціалу. Вони пов'язані з базовими принципами екологічної освіти: гуманізму, науковості, інтеграції та систематичності [7].

Умотивоване використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик.

Мотивація використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик пов'язана саме з необхідністю розвитку усіх структурних компонентів готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи, оскільки у системі освіти майбутнього вчителя-біолога практика є однією із найважливіших ланок його професійної підготовки. Під час її проведення закріплюються теоретичні знання, отримані студентами при вивченні різних дисциплін на лекціях і лабораторних заняттях. Саме навчальні практики містять, на нашу думку, значні потенційні можливості для формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

Аналіз наскрізної програми практичної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціальності 6.040102 Біологія*, галузі знань 0401 Природничі науки засвідчив, що усі види практики: навчальна практика з біологічних і хімічних дисциплін; пропедевтична практика; практика в літніх оздоровчих закладах; інструктивно-методична практика; позашкільна практика; педагогічна практика в середніх закладах освіти та ін. мають значні

потенційні можливості стосовно формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

Наведемо приклад використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології пропедевтичної практики, метою якої є оволодіння основними функціями педагогічної діяльності вчителя біології на репродуктивному та реконструктивному рівнях, становлення і розвиток педагогічної компетентності, формування професійних якостей. Зазначена мета реалізується у процесі виконання студентами комплексних практичних завдань з дидактики, методики виховної роботи, методики викладання біології, основ педагогічної майстерності. Саме під час виконання таких завдань реалізовувалася визначена педагогічна умова.

Наприклад, одним із завдань практики є: підготувати і провести фрагмент виховного заходу з використанням методу переконування для реалізації одного з таких виховних завдань: переконати учнів у шкідливості паління, вживання наркотиків, алкоголю; спонукати учнів до самовдосконалення; переконати учнів у важливості навчання, викликати інтерес до вивчення науки; переконати у важливості охорони навколишнього середовища тощо. Тож ми пропонували майбутнім учителям біології проводити виховні заходи саме екологічного спрямування.

Для прикладу наведемо теми таких заходів: «Екологічна катастрофа», «Екологічний стан річки Південний Буг», «Екологічні проблеми мого міста», «Екологічний паспорт приміщення школи», «Екологічний стан кабінету біології», «Екологічне дослідження центрального міського парку», «Екологія Вінницької області», «Екологія Чорнобильської зони», «Екологія і здоров'я людини», «Екомаршрут у рідному районі», «Економічні й екологічні переваги вторинної переробки відходів» тощо.

Варто зауважити, що студенти, обираючи тему, завжди намагалися враховувати вікову категорію учнів, по-можливості, враховувати сферу їхніх інтересів та обирати тему актуальну для регіону проживання учнів.

Ще студентам пропонувалося спостереження та педагогічний аналіз фрагментів публічних виступів колег, майбутніх педагогів за такою орієнтовною тематикою: «Як удосконалити самого себе»; «Згубність паління»; «Виступ перед батьками на одну з актуальних проблем виховання» тощо. Студенти досить часто обирали останню тему й пов'язували її з екологічною проблематикою. Наприклад, були обрані такі теми виступів: «Біорізноманітність і шляхи її збереження», «Екологічний стан Вінниччини», «Природні екологічні катастрофи», «До річниці аварії на Чорнобильській АЕС», «Середовище існування і екологічні фактори», «Екологічна ситуація в Україні» та ін.

На початковому етапі практики у кожному семестрі майбутні учителі біології мали продемонструвати власну модель педагогічно доцільної самопрезентації. Варто зауважити, що студенти презентували себе не лише як вчителів біології, а й намагалися показати свою спрямованість на здійснення екологічної діяльності, свою зацікавленість проблемами довкілля.

Виховні заходи, фрагменти яких готували студенти, аналізувалися за такою схемою: мета та завдання виховного заходу, шляхи реалізації; готовність учителя та учнів до заходу, облаштування його, оформлення приміщення; організаційна структура; форма проведення, вид (тематичний вечір, вікторина, свято («Чи є життя на інших планетах?», «Клімат майбутнього», «Енергія: чиста чи дешева?», «Вплив людини як виду на біосферу Землі» тощо); місце заходу в системі навчально-виховної роботи з предмету, чіткість, послідовність етапів проведення заходу, дозування часу; зміст виховного заходу: науковість інформаційного матеріалу, його виховне та розвивальне значення; правильність відбору матеріалу за обсягом, змістом і віковими особливостями учнів; спрямованість матеріалу на зв'язок із життям; методичне забезпечення виховного заходу: мотиваційний аспект заходу; використання методів і прийомів навчання і виховання, характер їх сполучення, обґрунтованість його вибору, доцільність та ефективність (відповідність змісту матеріалу рівню підготовленості учнів і т. д.), відповідність дидактичним принципам; використання прийомів піднесення емоційного стану учнів; застосування елементів проблемності та творчої спрямованості у діяльності учнів; активність, самостійність, інтерес до тематики виховного заходу з боку учнів різного рівня підготовленості; діяльність учнів, їхня організованість, охайність; характер участі в заході окремих учнів і всього колективу; ставлення учнів до вчителя і один до одного (доброзичливість, повага, взаємодопомога тощо);

характеристика ділових якостей студента (рівень наукових знань і його підготовленість до виховного заходу; вміння зацікавити учнів, організувати їх діяльність; педагогічний такт, стиль у роботі, культура спілкування); загальні результати виховного заходу (реалізація мети; досягнення результатів; ефективність і якість проведення заходу; загальна оцінка проведеного заходу).

Під час проходження майбутніми учителями біології педагогічної практики формами організації екологічної діяльності учнів, запропонованих для спільної діяльності студентів й учнів були такі: екологічний гурток, екскурсії у природу, робота на пришкольній навчально-дослідній ділянці, еколого-краєзнавча експедиція, спеціалізований оздоровчий екологічний центр тощо. Учні брали участь в конкретних корисних справах екологічного спрямування, організованих майбутніми учителями біології, наприклад: акції «Збережи ялинку» – проведення інформаційно-агітаційної роботи серед учнів та населення для упередження передноворічного вирубування хвойних рослин; акції «Птах року», підгодовлі зимуючих птахів, з метою вивчення і збереження різноманіття птахів України; акції «Чисте довкілля – здорове майбутнє» для збереження природних ландшафтів Вінницького району. Також під час педагогічної практики студентами було організовано роботу над екологічним проектом «Охорона видового біорізноманіття околиць м. Вінниці» та ін.

Завдяки такій роботі ми допомогли значній частині учнів зрозуміти взаємозв'язок глобальних і регіональних екологічних проблем, усвідомити важливість особистої відповідальності за вирішення екологічних проблем. У навмисне створюваній суспільно корисній діяльності не тільки визначається місце школяра в суспільстві, але й закладається його соціальна позиція. Ця діяльність включає дітей в найбільш дієву форму спілкування, в ній підлітки опановують відношення, притаманні світу дорослих, отримують в цьому світі визнання. Вона сприяє активному формуванню особистості підлітка, його самосвідомості, забезпечує перебудову його потреб і мотивів поведінки.

Вважаємо, що саме умотивоване використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик сприяє ціннісному усвідомленню майбутніми учителями біології необхідності екологічного виховання учнів й розвитку власної готовності до розвитку екологічної компетентності школярів. Саме під час педагогічних практик студенти мають змогу пересвідчитися у недостатності своїх знань (психолого-педагогічних чи фахових) та недостатній обізнаності з екологічною проблематикою, недостатньому рівні власної екологічної грамотності, що спонукатиме їх до вдосконалення рівня своєї теоретичної та практичної підготовки в контексті розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Отже, на основі аналізу психологічних, педагогічних досліджень можна зробити висновок, що формування екологічної компетентності майбутнього вчителя біології є ефективнішим за наступних організаційно-педагогічних умов: розвитку потреби у формуванні екологічної компетентності; опори на життєвий і освітній досвід особистості та набуття нового досвіду у процесі практичної діяльності; забезпечення особистого включення особистості в еколого-освітню діяльність.

Список використаних джерел

1. Шапран Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика / Ю. П. Шапран // Zbiór raportów naukowych. «Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań». (28.12.2012 - 30.12.2012) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2012. – 100 str.
2. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. – Київ, «Педагогічна думка», 2008. – 64 с.
3. Герасимчук О. Л. Формування екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Л. Герасимчук; Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2015. – 22 с.
4. Олійник Н. Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій [текст] :

автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наталія Юрїївна Олійник; Українська інженерно-педагогічна академія. – Х., 2005. – 19 с.

5. Немченко Н. В. Формування екологічного світогляду старшокласників ліцею медико-біологічного профілю : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наталя Володимирівна Немченко. – К., 2007. – 20 с.

6. Глухова Г. Г. Аксіологічні засади формування екологічної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Г. Г. Глухова – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 23 с.

7. Галиева Г. М. Формирование экологической компетентности учащихся в процессе изучения естественнонаучных дисциплин на основе информационных технологий : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Гульназ Муллагалиева Галиева. Казань. 2011. – 20 с.

8. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ю. Д. Бойчук ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2010. – 44 с.

9. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / С. В. Совгіра; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. – 40 с.

10. Хроленко М. В. Формування екологічної свідомості майбутніх вчителів початкових класів : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Хроленко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.

11. Стрижак Н. І. Методичні особливості формування екологічної компетентності у студентів лісотехнічних коледжів / Наталія Іванівна Стрижак / Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/728/>

12. Хрипунова А. Л. Формування екологічної компетентності майбутніх інженерів – фахівців цивільного захисту [текст] : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Аліна Леонідівна Хрипунова ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 20 с.

Н. В. Баюрко

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ БИОЛОГИИ

В статье обозначено разные методологические подходы к определению педагогических условий формирования экологической компетентности будущего учителя биологии. Определены такие условия формирования экологической компетентности, как: развитие потребности личности в формировании экологической компетентности путем повышения экологической грамотности; опора на жизненный и образовательный опыт личности, а также приобретение нового опыта в процессе практической деятельности; обеспечение личного включения личности в эколого-образовательную деятельность.

Ключевые слова: экологическая компетентность, принципы, педагогические условия, формирование экологической компетентности будущего учителя биологии.

N. Bayurko

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING ECOLOGICAL COMPETENCE OF INTENDING BIOLOGY TEACHERS

The article describes various methodological approaches to the definition of pedagogical conditions of forming teacher's ecological competence. It determines such conditions of forming ecological competence as: the development of personal requirements in forming ecological competence with the increase of ecological literacy; reliance on person's vital and educational experience and gaining new experience during practical activities; personal inclusion in ecological and educational activity maintenance.

Key words: ecological competence, principles, pedagogical conditions, forming ecological competence of intending biology teacher.